

Διάλογοι Βυζαντινών με το Ισλάμ

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Αρέθα, επισκόπου Καισαρείας: «Επιστολή προς Εμίρην της Δαμασκού»[1]

Ο Αρέθας, επίσκοπος Καισαρείας της Καππαδοκίας (850-932), γεννήθηκε στην Πάτρα της Πελοποννήσου και από το 902 και μετά ήταν Καισαρείας της Καππαδοκίας. Μαθητής του ιερού Φωτίου, διακρινόταν για τη μεγάλη του μόρφωση και το εκτεταμένο ενδιαφέρον του για την κλασική και εκκλησιαστική φιλολογία. Υπήρξε ένας από τους κορυφαίους, μαζί με το Φώτιο, εκπροσώπους και συντελεστές της γενικής στροφής προς τα γράμματα και τις τέχνες, που σημειώθηκε κατά το δεύτερο μισό του 9^{ου} και στις αρχές του 10^{ου} αιώνα[2]. Διακρίθηκε ως ερμηνευτής της Αγίας Γραφής, αλλά και ως σχολιαστής του Πλάτωνα, του Λουκιανού και του Ευσέβιου και έγραψε σχόλια στην Αποκάλυψη, τα οποία είναι συμπλήρωμα και επεξεργασία της ερμηνείας στην Αποκάλυψη του Καισαρείας Ανδρέου.

Ανάμεσα στα πολλά εξηγητικά του έργα, τα υπομνήματα, τις δογματικές του συγγράφες, τις επιστολές και τις ομιλίες του[3], ενδιαφέρουσα είναι και μια Επιστολή προς τον Εμίρη της Δαμασκού, η οποία φέρεται ότι γράφτηκε από τον Αρέθα κατ' εντολήν του αυτοκράτορα Ρωμανού Α΄ του Λακαπηνού (919-944). Η επιστολή αυτή αποτελεί μάλλον ένα καλό φιλολογικό παρά απολογητικό μνημείο, που σύμφωνα με ορισμένους ερευνητές, λανθασμένα αποδίδεται στον Αρέθα. Κατά τον Α.Τh. Kougy, π.χ., δεν μπορεί κανείς να εξακριβώσει ποιος αυτοκράτορας Ρωμανός εννοείται εδώ και ποιος ήταν ο Εμίρης της Δαμασκού στον οποίο στέλνει την επιστολή του. Οι Έλληνες ερευνητές, αν και συμφωνούν ότι η επιστολή γράφτηκε περί τα τέλη του 9^{ου} ή τις αρχές του 10^{ου} αιώνα, ωστόσο δεν ασχολούνται τόσο με τη γνησιότητα ή μη της επιστολής, όσο με το περιεχόμενό της. Ο Δ. Σαχάς γράφοντας για τον Αρέθα, ενδιαφέρεται να πληροφορηθεί από αυτόν τόσο για τις επίσημες όσο και για τις λαϊκές περί Ισλάμ απόψεις που κυκλοφορούσαν το 10^ο αιώνα στο Βυζάντιο.

Εκείνο που παρατηρούμε στην επιστολή αυτή είναι ο σαρκασμός και η ειρωνεία με την οποία ο συγγραφέας αντιμετωπίζει τα θέματα του Ισλάμ, και ιδίως την προσωπικότητα του Μωάμεθ, την προφητική του ιδιότητα και την προσπάθεια του Ισλάμ να εξισώσει τον προφήτη του με τα μεγάλα ιστορικά πρόσωπα της Αγίας Γραφής. Ο Αρέθας δεν έχει καμιά διάθεση να δεχθεί τις πνευματικές αξίες του Ισλάμ και τις εσχατολογικές του ιδέες. Γι' αυτόν το Ισλάμ ήταν ωμό και υλιστικό στον τρόπο έκφρασης της παρούσας ζωής και ηδονιστικό στον τρόπο έκφρασης της μέλλουσας ζωής, αφού απεικονίζει τον παράδεισο με παχυλές και γενετήσις

ιδέες. Εκείνο που μας προβληματίζει σχετικά με τη γνησιότητα της επιστολής είναι το αν ο σαρκαστικός και ειρωνικός χαρακτήρας του όλου έργου μπορούσε να προέλθει από την πένα ενός κατεξοχήν πεπαιδευμένου και καλλιεργημένου ανθρώπου.

Παρά τους θεολογικούς διαξιφισμούς, κατά τους οποίους κάθε παράταξη προσπαθούσε να αναιρέσει τις βασικές διδασκαλίες της αντίπαλης θρησκείας, δεν πρέπει να λησμονούμε, ότι οι δύο αντίπαλες θρησκείες, Ισλάμ και ανατολικός Χριστιανισμός, έζησαν επί αιώνες η μία δίπλα στην άλλη και παρά τις διαφορές και τις μεγάλες αντιθέσεις, άσκησε επίδραση η μία στον κοινωνικό και πολιτιστικό βίο της άλλης. Τη σημασία αυτής της συμβίωσης τονίζει ο πατριάρχης Νικόλαος ο Μυστικός γράφοντας το 911/912 προς το χαλίφη της Βαγδάτης al-Muktadir: «Δύο κυριότητες πάσης της εκ της γης κυριότητος, ή τε των Σαρακηνών και η των Ρωμαίων υπερέχουσι και διαλάμπουσιν, ώσπερ οι δύο μεγάλοι εν τω στερεώματι φωστήρες. Και δει κατ' αυτό γε τούτο μόνον κοινωνικώς έχει και αδελφικώς. Και

μηδ' ότι τοις βίοις και τοις επιτηδεύμασι και τω σεβάσματι κεχωρίσμεθα, παντάπασιν αλλοτρίως διακείσθαι...»[4].

Η παλαιότερη έρευνα θεωρούσε ότι η επιστολή αυτή του φωτισμένου πατριάρχη Νικόλαου του Μυστικού απευθυνόταν προς τον Εμίρη της Κρήτης ή της Κύπρου. Η νεότερη όμως έρευνα απέδειξε πως πρόκειται για το χαλίφη της Βαγδάτης al-Muktadir. Μία ενδιαφέρουσα πτυχή της έρευνας θα ήταν η εξέταση της καταλλαγής και του διαλόγου με το Ισλάμ και τους ετερόδοξους της εποχής του, που είχε εγκαινιάσει ο πατριάρχης Φώτιος (858-867 και 877-881), καθώς και ο μόλις μνημονευθείς λόγιος πατριάρχης Νικόλαος ο Μυστικός.

Από το βιβλίο της Αγγελικής Ζιάκα: «Μεταξύ πολεμικής και διαλόγου. Το Ισλάμ στη βυζαντινή, μεταβυζαντινή και νεότερη ελληνική γραμματεία», εκδ. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 2010, σ. 72-76.

[1] Το ελληνικό κείμενο εξέδωσε ο P. Karlin-Hayter, "Arethas' Letter to the Emir at Damascus" (texte grec), εκδ. P. Karlin-Hayter, *Byzantion* 29-30 (1959-60), 281-302. Γαλλική μετάφραση εξεπόνησε ο A. Abel, βλ. "La letter polémique d' Arethas à l'émir de Damas", *Byzantion* 24 (1954), 355-370. Βλ. Ι. Καραγιαννόπουλος, *Πηγαί της Βυζαντινής Ιστορίας* (Κέντρο Βυζαντινών Μελετών «Βυζαντινά Κείμενα και Μελέται, 2»), Θεσσαλονίκη 1970, β' έκδ. 1971, 1987, σ. 234-235.

[2] Εκλήθη και πρώτος βυζαντινός ουμανισμός, διότι χαρακτηριζόταν από έντονη στροφή προς τη μελέτη των αρχαίων ελληνικών γραμμάτων και την κλασική παιδεία, βλ. P. Lemerle, *Ο πρώτος βυζαντινός ουμανισμός. Σημειώσεις και παρατηρήσεις για την εκπαίδευση και την παιδεία στο Βυζάντιο από τις αρχές ως το 10^ο αιώνα*, μετάφρ. Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1981, 3^η ανατύπωση 2007.

[3] Τις ομιλίες εξέδωσαν οι R.J.H. Jenkins, B. Laourdas and C.A. Mango, "Nine Orations of Arethas from Cod. Marc. Gr. 524", *Byzantion* 47 (1954), 12-14, 30 κ.ε.

[4] PG 111, 28. Βλ. Νικόλαος Α', Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, *Επιστολές*, ed. R. J. H. Jenkins - L.G. Westerink - Dumbarton Oaks, 1973, σ. 526